

V Brně dne 17. září 2024
Sp. zn.: 9/2024/SZD/MKZ
Č. j.: KVOP-36682/2024

**Vyrozumění veřejného ochránce práv vládě České republiky
o systémových nedostacích, nezákonné správní praxi, nečinnosti a nerespektování
judikatury správních soudů ze strany Ministerstva zdravotnictví a ministra
zdravotnictví při výkonu agendy odškodňování protiprávních sterilizací podle zákona
č. 297/2021 Sb.**

Podle § 20 odst. 2 písm. a) zákona č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv, je ochránce povinen vyrozumět nadřízený úřad a není-li takového úřadu, vládu, o tom, že úřad nepřijal dostatečná opatření k nápravě obecné nezákonné správní praxe.

Tímto způsobem může ochránce postupovat i tehdy, nesplní-li úřad povinnost vyplývající z § 15 zákona o veřejném ochránci práv. Jinými slovy tehdy, pokud úřad neposkytne ochránci součinnost a informace, které si vyžádal.

I. Právní východiska

I.1 Zákon o veřejném ochránci práv

Pokud ochránce zahájí šetření, jsou podle § 15 odst. 2 zákona o veřejném ochránci práv **úřady povinny na jeho žádost a ve lhůtě jím stanovené**

- poskytnout informace a vysvětlení,
- předložit spisy a jiné písemnosti,
- sdělit písemně stanovisko ke skutkovým a právním otázkám,
- provést důkazy, které navrhne,
- provést úkony dozoru, které navrhne a k nimž jsou podle zákona oprávněny.

Zjistí-li ochránce porušení právních předpisů či jiná pochybení, vyzve úřad, aby se k jeho zjištění ve **lhůtě 30 dnů** vyjádřil (§ 18 odst. 1 zákona o veřejném ochránci práv).

I.2 Zákon č. 297/2021 Sb., o poskytnutí jednorázové peněžní částky osobám sterilizovaným v rozporu s právem a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o odškodnění protiprávních sterilizací)

Na problém protiprávních sterilizací v České republice vůbec poprvé poukázal první veřejný ochránce práv JUDr. Otakar Motejl, který se tématem intenzivně zabýval v letech 2004

až 2005. Na základě svých zjištění doporučil v prosinci 2005 vládě České republiky přijmout právní úpravu odškodnění osob, které byly obětí protiprávní sterilizace.¹

Od 1. 1. 2022 je účinný zákon o odškodnění protiprávních sterilizací, který po mnoha letech otevřel prostor pro odškodnění osob protiprávně sterilizovaných v minulosti. **Oprávněné osoby mohou podávat žádosti od 1. 1. 2022 do 1. 1. 2025.**

Sterilizací v rozporu s právem se pro účely zákona rozumí zdravotní výkon zabraňující plodnosti, k jehož provedení **oprávněná osoba neudělila souhlas, nebo souhlas udělila při takovém porušení právních předpisů** upravujících v rozhodném období provedení zdravotního výkonu zabraňujícího plodnosti anebo za takových okolností, jež vylučují nebo vážně narušují svobodu a prostotu omylu uděleného souhlasu, nebo v souvislosti s provedením sterilizace byla oprávněné **osobě poskytnuta sociální dávka**, jejíž poskytnutí bylo vázáno na podstoupení sterilizace (jedná se o vyvratitelnou domněnku).²

O přiznání nároku na odškodnění rozhoduje Ministerstvo zdravotnictví (ministerstvo) ve správním řízení,³ které je zahájeno podáním žádosti. Ministerstvo musí o žádosti rozhodnout **nejdéle** do 60 dnů ode dne podání.⁴ Tato lhůta neběží po dobu, kdy ministerstvo čeká na vyžádanou zdravotnickou dokumentaci, nanejvýš ale 15 dnů.⁵

Proti rozhodnutí ministerstva lze podat rozklad.⁶ Ministr zdravotnictví (ministr) je povinen vydat rozhodnutí o rozkladu bez zbytečného odkladu⁷, nanejvýš do 30 dnů od zahájení řízení o rozkladu. Ve zvlášť složitých případech může rozhodnout až do 60 dnů.⁸

I.3 Rozhodování o žádostech o odškodnění podle zákona o odškodnění protiprávních sterilizací, judikatura správních soudů

Na odškodnění má nárok fyzická osoba, která se podrobila v rozhodném období **od 1. července 1966 do 31. března 2012** ve zdravotnickém zařízení na území, které je součástí území České republiky, sterilizaci v rozporu s právem.⁹

Důvodová zpráva k zákonu o odškodnění protiprávních sterilizací uvádí, že: „*Protiprávní sterilizace představuje závažný zásah do základních lidských práv, jako je právo na ochranu života a zdraví, právo na nedotknutelnost osoby a jejího soukromí či právo na rodinný život. Za jejich provádění je odpovědný stát, který nepřijal dostatečnou právní úpravu informovaného souhlasu s prováděním sterilizací, která by zaručovala důsledné*

1 Viz závěrečné stanovisko veřejného ochránce práv ve věci sterilizací prováděných v rozporu s právem a návrhy opatření k nápravě ze dne 23. prosince 2005, sp. zn. 3099/2004/VOP; dostupné zde: <https://eso.ochrance.cz/Nalezene/Edit/2596>.

2 Ustanovení § 3 zákona o odškodnění protiprávních sterilizací.

3 Ustanovení § 5 odst. 2 zákona o odškodnění protiprávních sterilizací.

4 Ustanovení § 5 odst. 3 zákona o odškodnění protiprávních sterilizací.

5 Podle § 7 odst. 2 zákona o odškodnění protiprávních sterilizací.

6 Podle § 152 odst. 1 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád.

7 Podle § 71 odst. 1 správního řádu.

8 Podle § 71 odst. 3 písm. a) správního řádu.

9 Ustanovení § 2 zákona o odškodnění protiprávních sterilizací.

„dodržování práv pacientů, a umožnil tak jejich porušování. V některých případech pak dokonce stát poškozené osoby motivoval k podstoupení sterilizace (...). Rovněž za takové jednání je odpovědný stát. Právě stát by proto měl zajistit efektivní prostředek nápravy.“

Proti zamítavému rozhodnutí ministra o rozkladu lze podat žalobu ve správním soudnictví.¹⁰ Městský soud v Praze, který zatím rozhodl o více jak 20 žalobách proti zamítnutí žádostí o odškodnění protiprávních sterilizací, má ustálený pohled na účel a smysl odškodnění protiprávních sterilizací:¹¹ „*Je mimo diskuzi, že provedení nezákonně sterilizace představuje razantní a nesouměřitelný zásah do základních práv žalobkyně, přičemž odpovědným za tento protiprávní zákrok je stát. Ten také prostřednictvím přijatého zákona uznal své pochybení a deklaroval, že je připraven za tuto chybu vyplatit poškozeným osobám odškodnění, které by alespoň zčásti zmírnilo útrapy jim způsobené. Uvedená východiska přitom musí nalézt odraz při interpretaci a aplikaci přijatého zákona. Prostředek nápravy se nenaplní pouze zákonnou kodifikací možnosti požádat o odškodnění za nezákonně provedenou sterilizaci, ale právě až aplikací tohoto zákona na jednotlivé případy. V každém jednotlivém případě musí mít žalovaný na mysli skutečnost, že to byl stát, kdo v minulosti selhal, přičemž vyjádření vůle odčinit nastalé pochybení musí nalézt odraz ve způsobu jeho rozhodování a v přístupu k žadatelkám. Rozhodující správní orgán musí mít na paměti, že možnost získání odškodnění musí představovat efektivní prostředek nápravy, po kterém volá důvodová zpráva.“*

II. Zjištěná praxe

II.1 Ministerstvo a ministr nereagují na moje výzvy k součinnosti podle zákona o veřejném ochránci práv

Žadatelky, které neuspěly u ministerstva a ministra s žádostí o odškodnění, se na mě začaly obracet s prosbou o posouzení jejich případů. Na základě více jak 60 přijatých podnětů jsem zahájil šetření a zaměřil se na postup obou subjektů při vyřizování žádostí.

Při šetření podnětů však v posledním roce narážím na omezenou komunikaci ze strany ministerstva i ministra. Bez jejich součinnosti však nemohu v šetření pokročit dál tak, aby bylo dosaženo naplnění zákona o odškodnění protiprávních sterilizací.

Případy, u kterých nyní uplatňuji sankci podle § 20 odst. 2 písm. a) zákona o veřejném ochránci práv, **lze rozčlenit do tří skupin podle toho, v jaké fázi mého šetření se mnou ministerstvo a ministr přestali komunikovat.** Zda při zahájení šetření, po vydání zprávy o šetření anebo po vydání závěrečného stanoviska. Všechny případy spojuje skutečnost, že jsem od ministra neobdržel žádné vyjádření, spisovou dokumentaci nebo informaci o přijatých opatřeních k nápravě, o které jsem ho požádal ve lhůtě do 30 dnů. Přehled případů bez odpovědi obsahuje tabulka v příloze č. 2 materiálu.

¹⁰ Podle ustanovení § 9 zákona o odškodnění protiprávních sterilizací.

¹¹ Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 25. října 2023, č. j. 8 Ad 19/2022-26, dostupný na www.nssoud.cz.

II.2 Ministerstvo a ministr dlouhodobě nevyřizují žádosti o odškodnění ve lhůtách podle zákona o odškodnění protiprávních sterilizací

Zjistil jsem, že ministerstvo nerozhoduje o žádostech o odškodnění nejdéle do 60 dnů od podání žádosti. Nevyřízené jsou i žádosti podané v dubnu 2023. Do prodlení s vydáním rozhodnutí o rozkladu se v několika případech dostal i ministr.

Připouštím, že 60denní lhůta k vydání rozhodnutí o žádosti i o rozkladu je lhůtou pořádkovou, s jejímž marným uplynutím zákon nespojuje např. nezákonnost rozhodnutí. Ministra jsem ale opakovaně upozornil, že pokud správní řízení trvá nepřiměřeně dlouho, mohou účastníci řízení žádat o přiměřené zadostiučinění za nemajetkovou újmu způsobenou nepřiměřenou délkou správního řízení. Tento postup je velmi reálný u desítek žadatelek a může přinést další výdaje ze státního rozpočtu.

Předpokladem efektivní nápravy je včasné vyřizování žádostí o odškodnění. S protiprávním zákrokem, který sterilizovaným osobám podstatně zasáhl do života, se některé z nich vyrovnávají i přes 40 let. Řada žadatelek čeká na odškodnění desítky let a nyní čekají dál, protože ministerstvu trvá vyřízení žádostí i více než rok.

Ministr mi opakovaně sdělil, že si je vědom dlouhodobého prodlení ve vyřizování žádostí. Jejich enormní množství však několikanásobně přesahuje původně odhadovaný počet žádostí cca 400 za celou dobu účinnosti zákona. Ministr prodlevu zdůvodnil především nedostatkem vyřizujících zaměstnanců, podceněným množstvím žádostí, vadami podání i medicínsky složitými případy, které vyžadují odborné posouzení zdravotnické dokumentace. K tomu uvádím, že jsem ve spisových dokumentacích stěžovatelek vesměs nenalezl odborné posouzení zdravotnické dokumentace.

Ve zprávách o šetření, v nichž jsem vytkl průtahy ve vyřizování žádostí, **jsem současně navrhnul, aby se ministerstvo co nejdříve stěžovatelkám individuálně omluvilo za prodlení při vyřizování jejich žádostí o odškodnění a informovalo je o předpokládaném termínu vydání rozhodnutí. Ministr na tato moje doporučení nereagoval a podle mých zjištění nekontaktoval ani stěžovatelky.**

II.3 Ministerstvo a ministr rozhodují o žádostech o odškodnění v rozporu se zákonem a judikaturou správních soudů

Při šetření podnětů jsem se setkal s tím, že ministerstvo i ministr rozhodli o žádosti o odškodnění v některých případech v rozporu se zákonem i judikaturou správních soudů.

Odmítnuté žadatelky se poté obrátily se správní žalobou na Městský soud v Praze¹², který již vydal 17 rozsudků. Minimálně v 15 z nich zrušil rozhodnutí ministra o zamítnutí rozkladu a současně i předcházející nezákonná rozhodnutí ministerstva o zamítnutí žádosti o odškodnění. Ministerstvo se v několika případech bránilo kasační stížností u Nejvyššího správního soudu. Ten zatím dvěma kasačním stížnostem ministerstva nevyhověl a zamítl je. Soudy tak daly jasně za pravdu žadatelkám. Rozhodování správních soudů zásadním

12 Ustanovení § 9 odst. 1 zákona o odškodnění protiprávních sterilizací.

způsobem doplňuje zákonnou právní úpravu. **Ministerstvo a ministr by jejich rozhodnutí proto měli respektovat v celé své činnosti, nejen v konkrétním souzeném případě.**

Podle mých zjištění tak nepostupují. Automaticky např. zamítají žádosti o odškodnění, ke kterým se nepodařilo zajistit zdravotnickou dokumentaci, protože byla již skartována nebo zničena (např. přírodními živly). V rozporu s judikaturou považují zdravotnickou dokumentaci za stěžejní důkaz k prokázání protiprávnosti sterilizace. Ministerstvo také v rozporu se zákonem automaticky zastavuje řízení o nové žádosti s odůvodněním, že nepřináší žádné nové skutečnosti, aniž by ji řádně znovu posoudilo, a ministr jeho usnesení potvrzuje.

III. **Zobecnění nejzávažnějších pochybení úřadů**

- Ministerstvo a ministr nereagují na moje výzvy k součinnosti podle § 15 odst. 2, § 18 odst. 1 a § 20 odst. 1 zákona o veřejném ochránci práv.
- Ministerstvo a ministr dlouhodobě nevyřizují žádosti o odškodnění ve lhůtách podle zákona o odškodnění protiprávních sterilizací. Mezi nevyřízenými žádostmi o odškodnění jsou i žádosti podané v dubnu roku 2023.
- Ministerstvo a ministr rozhodují o žádostech o odškodnění v některých případech v rozporu se zákonem o odškodnění protiprávních sterilizací a judikaturou správních soudů.

IV. **Shrnutí**

Cíl a smysl zákona o odškodnění protiprávních sterilizací není naplněn toliko možností požádat o odškodnění za nezákonně provedenou sterilizaci, ale až samotnou individuální aplikací zákona na jednotlivé případy. Byl to právě stát, kdo v minulosti selhal, a odškodnění musí představovat efektivní prostředek nápravy. Ministerstvo a ministr musí v řízeních o odškodnění postupovat tak, aby se nepřipustný zásah státu do základních lidských práv napravit, a nikoliv více prohluboval.

Protože aplikace zákona o odškodnění protiprávních sterilizací, svěřená ministerstvu, nepostupuje dle očekávání, nezbývá mi než o mých zjištěních vyzoomět vládu a požadovat, aby ministru zdravotnictví uložila zajistit nápravu.

V. **Návrh veřejného ochránce práv**

Za účelem zajištění řádné správní praxe a odstranění nečinnosti navrhuji vládě, aby uložila ministroví:

- odpovědět na výzvy ochránce, a reagovat tak na vydaná závěrečná stanoviska s návrhem opatření k nápravě (§ 20 odst. 1 zákona o veřejném ochránci práv¹³) nejpozději do 31. 10. 2024;

13 Viz Tabulka podnětů obsažená v příloze č. 2 materiálu.

- odpovědět na výzvy ochránce, a reagovat tak na vydané zprávy o šetření (§ 18 odst. 1 zákona o veřejném ochránci práv¹⁴) do 30. 11. 2024;
- odpovědět na výzvy ochránce (§ 15 odst. 2 zákona o veřejném ochránci práv¹⁵) nejpozději do 31. 12. 2024;
- zajistit, aby ministerstvo rozhodlo v co nejkratší době o žádostech o odškodnění podaných do konce roku 2023,
- zajistit, aby ministerstvo dodržovalo zákonné lhůty k vydání rozhodnutí o nároku žadatelek,
- rozhodovat o rozkladech proti rozhodnutí ministerstva v zákonných lhůtách,
- zajistit, aby ministerstvo rozhodovalo v souladu se zákonem a judikaturou Městského soudu v Praze a Nejvyššího správního soudu,
- rozhodovat o rozkladech v souladu se zákonem a judikaturou Městského soudu v Praze a Nejvyššího správního soudu,
- zajistit personální posílení odboru právního Ministerstva zdravotnictví, který agendu odškodňování protiprávních sterilizací vyřizuje, aby se situace s prodleními při rozhodování o žádostech zlepšila a žadatelky a žadatelé obdrželi rozhodnutí ve lhůtách podle zákona o odškodnění.

JUDr. Stanislav Křeček
veřejný ochránce práv
(podepsáno elektronicky)

Přílohy

1. Právní rozbor
2. Tabulka – přehled výzev veřejného ochránce práv podle § 20 odst. 1, § 18 odst. 1 a § 15 odst. 2 zákona č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv

14 Viz Tabulka podnětů obsažená v příloze č. 2 materiálu.

15 Viz Tabulka podnětů obsažená v příloze č. 2 materiálu.